

Sag C-660/20

Sammendrag af anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 98, stk. 1, i Domstolens procesreglement

Dato for indlevering:

4. december 2020

Forelæggende ret:

Bundesarbeitsgericht (Tyskland)

Afgørelse af:

11. november 2020

Sagsøger og revisionsappellant:

MK

Sagsøgte og revisionsindstævnt:

Lufthansa CityLine GmbH

Hovedsagens genstand

En deltidsansat arbejdstagers krav på betaling af forskellen mellem et allerede erlagt og et forhøjet vederlag (såkaldt vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste («Mehrflugdienststundenvergütung»)) i overensstemmelse med princippet om pro rata temporis

Genstand og retsgrundlag for anmodningen om præjudiciel afgørelse

Fortolkning af EU-retten, artikel 267 TEUF

Præjudicielle spørgsmål

- 1) Behandler en national lovgivning deltidsansatte på en mindre gunstig måde end sammenlignelige fuldtidsansatte som omhandlet i § 4, stk. 1, i rammeaftalen om deltidsarbejde, som er indeholdt i bilaget til direktiv 97/81/EF, når den tillader, at retten til et supplerende vederlag for deltids- og fuldtidsansatte på ensartet vis afhænger af, at der sker en overskridelse af det

samme antal arbejdstimer, og dermed giver mulighed for, at der tages udgangspunkt i det samlede vederlag og ikke i lønelementet i det supplerende vederlag?

2) Såfremt det første spørgsmål besvares bekræftende:

Er en national lovgivning, som giver mulighed for at lade retten til et supplerende vederlag være afhængig af, at deltids- og fuldtidsansatte på ensartet vis har overskredet det samme antal arbejdstimer, i overensstemmelse med § 4, stk. 1, og med princippet om pro rata temporis i § 4, stk. 2, i rammeaftalen om deltidsarbejde, som er indeholdt i bilaget til direktiv 97/81/EF, når formålet med det supplerende vederlag er at kompensere for en særlig arbejdsbyrde?

Anførte EU-retlige forskrifter

Rammeaftale om deltidsarbejde, som er indeholdt i bilaget til Rådets direktiv 97/81/EF af 15. december 1997 om rammeaftalen vedrørende deltidsarbejde, der er indgået af Unice, CEEP og EFS (EFT 1998, L 14, s. 9) (herefter: rammeaftalen), § 3, stk. 2, og § 4, stk. 1-3)

Anførte nationale forskrifter

Bürgerliches Gesetzbuch (borgerlig lovbog, herefter »BGB«), § 134

Gesetz über Teilzeitarbeit und befristete Arbeitsverträge (Teilzeit- und Befristungsgesetz) (lov om deltidsbeskæftigelse- og tidsbegrænsede ansættelseskontrakter, herefter »TzBfG«), særligt § 2, stk. 1, tredje punktum, og § 4, stk. 1

Kort fremstilling af de faktiske omstændigheder og retsforhandlingerne i hovedsagen

- 1 Parterne er uenige om, hvorvidt sagsøgeren som deltidsansat har ret til et forhøjet vederlag – et såkaldt vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste (»Mehrflugdienststundenvergütung«).
- 2 Sagsøgte er et aktieselskab efter tysk ret. Selskabet driver et luftfartsselskab, som gennemfører kort- og langdistanceflyvninger. Sagsøgeren har siden 2001 været ansat hos sagsøgte som pilot og første officer (co-pilot).
- 3 Sagsøgeren har siden 2010 haft deltidsansættelse med en arbejdstid på 90% af den fulde arbejdstid. Sagsøgeren arbejder i henhold til en aftale med sagsøgtes samarbejdsudvalg (»Betriebsvereinbarung«) som en fuldtidsansat, uden at antallet af krævede arbejdstimer er nedsat. Han har dog yderligere 37 fridage om året. Hans grundløn inklusive tillæg (»Stellenzulagen«), er nedsat med 10%.

- 4 Ifølge de kollektive overenskomster, som gælder for sagsøgtes kabinepersonales og piloters arbejde, udgør flyvetjenesten en del af den arbejdstid, som aflønnes med grundlønnen. En arbejdstager modtager ud over grundlønnen vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste, når arbejdstageren har ydet et bestemt antal timers flyvetjeneste om måneden og dermed har overskredet grænsen for (»udløst«) det forhøjede vederlag. Bestemmelserne i de kollektive overenskomster fastsætter i denne forbindelse tre timesatser af forskellig størrelse, der ligger over timelønnen, som fastsættes på basis af grundlønnen. De skal anvendes som grundlag for beregningen af vederlaget, når arbejdstageren på kortdistanceflyvninger har ydet henholdsvis 106, 121 og 136 månedlige timers flyvetjeneste og dermed har overskredet de såkaldte grænser for udbetaling (»Auslösegrenzen«). For flyvetjeneste på langdistanceflyvninger gælder der lavere grænser for udbetaling på henholdsvis 93, 106 og 120 månedlige timers flyvetjeneste. De kollektive overenskomster indeholder ikke bestemmelser om, at de nævnte grænser for deltidsansatte arbejdstagere skal nedsættes svarende til deltidsansættelsen.
- 5 Med henblik på at kunne fastsætte sagsøgerens månedlige vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste beregner sagsøgte en individuel grænse for udbetaling, som tager højde for sagsøgerens deltidsansættelse. For de timer med flyvetjeneste, som sagsøgeren yder ud over sin individuelle grænse for udbetaling, modtager han den timeløn, som er beregnet på basis af grundlønnen. Først når sagsøgerens timer med flyvetjeneste overskrider de grænser for udbetaling, som gælder for fuldtidsansatte, får han udbetalt et forhøjet vederlag.
- 6 I denne sag har sagsøgeren nedlagt påstand om, at sagsøgte skal betale forskellen mellem det allerede erlagte og det forhøjede vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste på grundlag af – jf. princippet om pro rata temporis – grænser for udbetaling, som er nedsat i overensstemmelse med den deltidsfaktor, der gælder for ham.
- 7 Arbeitsgericht (arbejdsret) gav sagsøgeren medhold. Landesarbeitsgericht (regional appeldomstol i arbejdsretlige sager) frifandt sagsøgte. Med den af Landesarbeitsgericht (regional appeldomstol i arbejdsretlige sager) admitterede revisionsanke har sagsøgeren fastholdt sin påstand, således at sagsøgte dømmes til at betale forskellen mellem vederlagene.

Kort fremstilling af begrundelsen for forelæggelsen

Nødvendigheden af en afgørelse fra Domstolen

- 8 Det krav på yderligere vederlag, som sagsøgeren gør gældende, følger ikke af de relevante bestemmelser i de kollektive overenskomster. I henhold til disse bestemmelser er der først tale om en ret til et forhøjet vederlag i form af vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste, når grænserne for udbetaling, som gælder på ensartet vis for deltids- og fuldtidsbeskæftigede, er overskredet. Der er dog tale

om en krav, såfremt bestemmelserne i de kollektive overenskomster, som regulerer vederlaget for overarbejdstimer med flyvetjeneste, er i strid med TzBfG's § 4, stk. 1. Denne bestemmelse fastsætter, at »[e]n deltidsansat arbejdstager [...] ikke behandles på en mindre gunstig måde end en sammenlignelig fuldtidsansat arbejdstager, medmindre en forskellig behandling er objektivt begrundet. En deltidsansat arbejdstager skal tildeles vederlag eller en anden delelig ydelse, der kan opgøres i penge, som mindst svarer til andelen af hans arbejdstid i forhold til en sammenlignelig fuldtidsansat arbejdstagers arbejdstid.« Der vil således være tale om en overtrædelse af TzBfG's § 4, stk. 1, såfremt grænserne for udbetaling, som gælder på ensartet vis for deltids- og fuldtidsansatte, indebærer, at deltidsansatte behandles på en mindre gunstig måde, uden at dette kan begrundes objektivt. Konsekvensen af en sådan overtrædelse ville være, at bestemmelserne i de kollektive overenskomster i henhold til BGB's § 134, hvilke bestemmelser er udtryk for forskelsbehandling – hvorefter en retshandel, som er i strid med et lovbestemt forbud, er ugyldig – var ugyldige. Forskelsbehandlingen i fortiden vil kun kunne fjernes med en »tilpasning i opadgående retning«, idet de begunstigende regler er de eneste, man kan henholde sig til (jf. dom af 14.3.2018, Stollwitzer, C-482/16, EU:C:2018:180, præmis 30, og dom af 28.1.2015, Starjakob, C-417/13, EU:C:2015:38, præmis 46 f.). En »tilpasning i nedadgående retning« er ikke mulig. Sagsøgeren ville i givet fald skulle ydes det uretmæssigt tilbageholdte vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste i det omfang, som svarer til andelen af hans arbejdstid i forhold til en sammenlignelig fuldtidsansats arbejdstid.

- 9 Den forelæggende ret skal derfor indledningsvist undersøge, om bestemmelserne om vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste i de kollektive overenskomster medfører, at deltidsansatte behandles på en mindre gunstig måde end sammenlignelige fuldtidsansatte som omhandlet i TzBfG's § 4, stk. 1.
- 10 Såfremt der er tale om, at deltidsansatte behandles på en mindre gunstig måde hvad angår lønnen, som omhandlet i TzBfG's § 4, stk. 1, må det derefter undersøges, om denne forskelsbehandling er objektivt begrundet, hvilket vil gøre det muligt at fravige princippet om pro rata temporis.
- 11 Eftersom det var med TzBfG's § 4, stk. 1, at rammeaftalens § 4, stk. 1 og 2, blev gennemført i national ret, skal der ved fortolkningen af TzBfG's § 4, stk. 1, tages hensyn til Domstolens praksis vedrørende EU-retten. Dette gælder også, når der henses til, at de bestemmelser, som skal vurderes, indgår i kollektive overenskomster. Den ret til at føre kollektive forhandlinger, der er sikret i artikel 28 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, skal inden for EU-rettens anvendelsesområde udøves i overensstemmelse med EU-retten. Når arbejdsmarkedets parter på nationalt plan vedtager foranstaltninger, som falder ind under anvendelsesområdet for den af arbejdsmarkedets parter på EU-plan indgåede rammeaftale, skal de handle i overensstemmelse med den nævnte rammeaftale (dom af 19.9.2018, Bedi, C-312/17, EU:C:2018:734, præmis 69 f.).

Om det første præjudicielle spørgsmål

- 12 Det første præjudicielle spørgsmål omhandler fortolkningen af rammeaftalens 4, stk. 1, med henblik på at fastslå, på hvilken måde det skal undersøges, om en national lovgivning indebærer, at deltidsansatte behandles på en mindre gunstig måde med hensyn til lønnen, jf. rammeaftalens § 4, stk. 1.
- 13 I henhold til TzBfG's § 4, stk. 1, første punktum, må deltidsansatte ikke behandles på en mindre gunstig måde end sammenlignelige fuldtidsansatte på grund af deres deltidsansættelse, medmindre en forskelsbehandling er objektivt begrundet. I henhold til TzBfG's § 4, stk. 1, andet punktum, skal deltidsansatte tildeles vederlag eller en anden delelig ydelse, der kan opgøres i penge, som mindst svarer til andelen af deres arbejdstid i forhold til sammenlignelige fuldtidsansattes arbejdstid. Også overenskomstmæssige bestemmelser skal være i overensstemmelse med TzBfG's § 4. Deltidsansatte forskelsbehandles på grund af deres deltidsansættelse, såfremt arbejdstidens længde er det kriterium, som forskelsbehandlingen med hensyn til de forskellige arbejdsvilkår er knyttet til.
- 14 Sagsøgeren er som deltidsansat pilot sammenlignelig med de fuldtidsansatte piloter. Sagsøgerens sammenligningsgruppe som omhandlet i TzBfG's § 4, stk. 1, udgøres af de piloter, der i henhold til overenskomsten er ansat på fuld tid.
- 15 Sammenlignelige fuldtidsansatte arbejdstagere som omhandlet i TzBfG's § 4, stk. 1, er i henhold til TzBfG's § 2, stk. 1, tredje punktum, arbejdstagere »med de samme arbejdsvilkår og de samme eller lignende arbejdsopgaver«. Også de kriterier, som fremgår af rammeaftalens § 3, [stk. 1], nr. 2), som definerer en »sammenlignelig fuldtidsansat«, er baseret på indholdet af de omhandlede personers virksomhed (dom af 1.3.2012, O'Brien, C- 393/10, EU:C:2012:110, præmis 61, jf. også dom af 28.2.2013, Kenny m.fl., C-427/11, EU:C:2013:122, præmis 27). Ifølge de overenskomstmæssige bestemmelser afhænger det vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste, som skal ydes, alene af, om den relevante virksomhed bliver udført i et givet omfang. Alle arbejdstagere, som indgår i gruppen af kabinepersonales og piloter, og som præsterer arbejdstimer med flyvetjeneste, omfattes i samme omfang af de overenskomstmæssige bestemmelser. De udfører sammenlignelig virksomhed. Arbejdsvilkårene adskiller sig som i sagsøgerens tilfælde alene ved de deltidsansattes kortere arbejdstid i form af yderligere fridage.
- 16 Afgørelsen i revisionsankesagen afhænger af, om den deltidsansatte sagsøger, hvad angår vederlaget for overarbejdstimer med flyvetjeneste, behandles på en mindre gunstig måde end fuldtidsansatte piloter. I denne henseende er det afgørende, hvordan rammeaftalens § 4, stk. 1, skal fortolkes, eller mere konkret, på hvilken måde det skal undersøges, om der finder lønmæssig forskelsbehandling af deltidsansatte sted.
- 17 Det rejste spørgsmål nødvendiggør en præcisering fra Domstolens side. Den forelæggende ret er ganske vist hidtil gået ud fra, at det retlige spørgsmål om, på

hvilken måde det skal undersøges, om deltidsansatte forskelsbehandles lønmæssigt set, senest med dom af 6. december 2007, Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, er besvaret. Da der imidlertid i de tyske arbejdsretters praksis og i den juridiske litteratur er forbehold over for den fremgangsmåde, som den forelæggende ret er fortalende for, og efter hvilken der skal tages hensyn til de enkelte lønelementer, kan den forelæggende ret ikke længere lægge til grund, at der ikke gør sig nogen betydelig tvivl gældende herom.

- 18 Såfremt undersøgelsen af en forskelsbehandling skal tage hensyn til den samlede løn, således som Domstolen gjorde det i dom af 15. december 1994, Helmig m.fl., C-399/92, C-409/92, C-425/92, C-34/93, C-50/93 og C-78/93, EU:C:1994:415, præmis 26 ff., falder behandlingen på en mindre gunstig måde af deltidsansatte uden for. Deltidsansatte og fuldtidsansatte piloter modtager da den samme løn for arbejdstid, som overstiger den deltidsansattes individuelle grænser for udbetaling. I dette tilfælde vil der ikke kunne gives medhold i revisionsanken.
- 19 Såfremt der derimod skal tages specifikt hensyn til lønnens enkelte elementer, således som Domstolen gjorde det i dom af 6. december 2007, Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, og af 27. maj 2004, Elsner-Lakeberg, C-285/02, EU:C:2004:320, må der antages at være tale om forskelsbehandling som følge af, at deltidsansatte piloter først har ret til det forhøjede vederlag, når de har ydet timer med flyvetjeneste mellem deres individuelle første grænse for udbetaling, som er nedsat i overensstemmelse med deres deltidsfaktor, og de faste grænser for udbetaling uden forhøjet vederlag. Ved en isoleret betragtning af lønelementet for vederlaget for overarbejdstimer med flyvetjeneste modtager en deltidsansat ikke den højere løn i form af vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste for den første time, med hvilken den individuelle første grænse for udbetaling overskrides, men først når den grænse, der gælder for fuldtidsansatte, overskrides. Dette gælder tilsvarende for andet og tredje trin af grænserne for udbetaling. For deltidsansatte sænkes den grænse, fra hvilken der opstår et krav, ikke proportionalt med deres individuelle arbejdstid. For deltidsansatte er der dermed tale om negativ indvirkninger på forholdet mellem ydelse og modydelse og dermed om en direkte forskelsbehandling. Den forelæggende ret skal i så fald undersøge, om forskelsbehandlingen er begrundet i objektive forhold. Dette emne er genstand for det andet præjudicielle spørgsmål.

Om det andet præjudicielle spørgsmål

- 20 Det andet præjudicielle spørgsmål vedrører fortolkningen af rammeaftalens § 4, stk. 1 og 2, vedrørende de objektive forhold, som kan begrunde en mindre gunstig behandling af deltidsansatte og en afvigelse fra princippet om pro rata temporis.
- 21 Såfremt deltidsansatte behandles på en mindre gunstig måde med hensyn til aflønning på grundlag af bestemmelserne i de kollektive aftaler om vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste, skal den forelæggende ret undersøge, om denne forskelsbehandling kan begrundes i et objektive forhold som omhandlet i TzBfG's § 4, stk. 1, første punktum. Det skal herved undersøges, om princippet

om pro rata temporis i henhold til TzBfG's § 4, stk. 1, andet punktum, gør det nødvendigt, at grænserne for udbetaling, som ifølge bestemmelserne i de kollektive aftaler gælder på ensartet vis for fuldtids- og deltidsansatte, sænkes i overensstemmelse med deltidsfaktoren, eller om formålet med ydelsen gør det muligt at afvige fra dette princip.

- 22 TzBfG's § 4, stk. 1, andet punktum, fastlægger – svarende til rammeaftalens § 4, stk. 1 – ikke et absolut forbud mod forskelsbehandling. Bestemmelsen konkretiserer det generelle forbud mod forskelsbehandling i TzBfG's § 4, stk. 1, første punktum, med hensyn til løn eller andre delelige ydelser, der kan opgøres i penge. TzBfG's § 4, stk. 1, forbyder afvigelse fra princippet om pro rata temporis til skade for deltidsansatte, såfremt afvigelsen ikke er begrundet i objektive forhold. Forskel i arbejdsbyrde alene kan dog ikke begrunde, at fuldtids- og deltidsansatte behandles forskelligt. Begrundelserne skal være af en anden art. Undersøgelsen af den objektive begrundelse for forskelsbehandlingen skal tage hensyn til ydelsens formål. En forskelsbehandling af deltidsansatte kan kun være begrundet, såfremt årsagen hertil lader sig udlede af forholdet mellem ydelsens formål og deltidsarbejdets omfang.
- 23 Formålet med bestemmelserne i de kollektive aftaler om vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste er at kompensere for en særlig arbejdsbyrde og ikke, som antaget af sagsøgeren, at kompensere for mistet fritid. Det følger af en fortolkning af bestemmelserne i de kollektive aftaler.
- 24 Det skal således først slås fast, at vederlag for overarbejdstimer med flyvetjeneste alene udløses af en bestemt virksomhed. Vederlaget ydes alene for arbejdstimer med flyvetjeneste som omhandlet i bestemmelserne i de kollektive aftaler, der udføres i et bestemt omfang. Såfremt der for arbejdsmarkedets parter havde været tale om at kompensere for mistet fritid, skulle de have fastsat et loft for al virksomhed, som er omfattet af den overenskomstsmæssige arbejdstid. Der er nemlig tale om et indgreb i den beskyttede fritid uafhængigt af den konkrete udførte virksomhed. Endvidere må det slås fast, at arbejdstagerne på baggrund af, at de kollektive aftaler kræver stor tidsmæssig fleksibilitet af dem, må gå ud fra, at deres arbejdsgiver kan stille krav om, at de udfører arbejdsopgaver helt frem til grænsen for det arbejdsretligt tilladelige. Det er derfor nærliggende at antage, at der allerede med grundlønningen er kompenseret for det dermed forbundne indgreb i den personlige fritid. Endelig taler også bestemmelsen i de kollektive aftaler vedrørende udarbejdelsen af arbejdsskemaer, i hvilken kravet om ensartet arbejdsbyrde findes, til fordel for compensation for arbejdsbyrden. Ifølge denne bestemmelse skal medarbejderne i forbindelse med udarbejdelsen af arbejdsskemaer nemlig indgå i planerne og opdeles på en sådan måde, at alle medarbejdere i videst muligt omfang sikres en »ensartet byrde«.
- 25 Det har betydning for afgørelsen af revisionsankesagen, om det formål, der er fastsat i kollektive aftaler, i sig selv kan begrunde en behandling på en mindre gunstig måde af deltidsansatte og afvigelse fra princippet om pro rata temporis. Det er i denne forbindelse af betydning, hvordan rammeaftalens § 4, stk. 1 og 2,

skal fortolkes, og konkret, om det formål, der forfølges med de kollektive aftaler, nemlig at kompensere for en særlig arbejdsbyrde, generelt er egnet til at begrunde en forskelsbehandling af deltidsansatte.

- 26 Efter den forelæggende rets opfattelse er det uafklaret, om det formål, der forfølges med bestemmelsen i de kollektive aftaler, nemlig at kompensere for arbejdsbyrde, kan begrunde, at deltidsansatte behandles på en mindre gunstig måde. Retsstillingen synes hverken umiddelbart på forhånd klar – »acte clair« – eller afklaret i Domstolens praksis på en sådan måde, at der ikke hersker nogen rimelig tvivl – »acte éclairé«.
- 27 Den forelæggende ret har forstået Domstolens hidtidige praksis således, at alene objektive forhold kan komme i betragtning som begrundelse for en forskelsbehandling som omhandlet i rammeaftalens § 4, stk. 1. Dette begreb skal forstås således, at den pågældende forskelsbehandling skal opfylde et reelt behov, være egnet til at nå det forfulgte formål og være nødvendig herfor (dom af 1.3.2012, O'Brien, C- 393/10, EU:C:2012:110, præmis 64).
- 28 Dette retlige spørgsmål kan efter den forelæggende rets opfattelse ikke anses for at være afklaret under henvisning til, at Domstolen flere gange har udtalt, at det tilkommer den nationale ret at vurdere, om en forskelsbehandling er begrundet i objektive forhold (dom af 1.3.2012, O'Brien, C- 393/10, EU:C:2012:110, præmis 67, af 6.12.2007, Voß, C-300/06, EU:C:2007:757, præmis 43, og af 27.5.2004, Elsner-Lakeberg, C-285/02, EU:C:2004:320, præmis 18). I disse sager var der nemlig tale om en vurdering af, om der i de enkelte konkrete tilfælde overhovedet var anført nogen grund, som kunne begrunde forskelsbehandlingen, og om en anført grund kunne godtages ved den anvendelige efterprøvelse af, om en forskelsbehandling kunne begrundes. Domstolens udtalelser har efter den forelæggende rets opfattelse ikke vedrørt spørgsmålet om, hvorvidt nogen faktiske omstændigheder i sig selv er egnet til at begrunde en forskelsbehandling af deltidsansatte. Domstolen har allerede udtalt, at én bestemt grund – budgetmæssige betragtninger – på forhånd er udelukket fra at komme i betragtning som begrundelse (jf. dom af 1.3.2012, O'Brien, C- 393/10, EU:C:2012:110, præmis 66).
- 29 Såfremt kompensation for arbejdsbyrder ikke kan anvendes til at begrunde, at deltidsansatte behandles på en mindre gunstig måde, skal revisionsanken tages til følge.
- 30 Såfremt kompensation for arbejdsbyrder udgør en i sig selv egnet grund, der kan begrunde en forskelsbehandling af deltidsansatte, vil den forelæggende ret nøje skulle undersøge, om den konkrete tilrettelæggelse af kompensationen for arbejdsbyrder med de valgte grænser opfylder et reelt behov for virksomheden, er egnet til at nå det forfulgte formål og er nødvendig herfor. Såfremt dette er tilfældet, kan der ikke gives medhold i revisionsanken.